

ASEDIUL CETĂȚII NEAMȚULUI (1691). OBSERVAȚII

Împrejurările asediului Cetății Neamțului au fost cunoscute inițial din relatările lui Dimitrie Cantemir. După descrierea primei etape a campaniei lui Ioan Sobieski în Moldova, din anul 1691, conținând replirea spre vest a armatei polone, se arată în continuare:

Regele, după ce și-a urnit tabăra de la Cotnari, trecând apa Siretului, ca să nu pară că se întoarce în Polonia fără vreun laur de biruință, își îndreaptă tabăra către Neamț; iar Neamțul este o cetate foarte veche și foarte puternică. Dar, fiindcă domnilor nu le este îngăduit să întărească cu oșteni și cu strajă asemenea cetăți, în cetățuie locuiau doar nouă vânători (căci târgul de sub cetate se află la șes); pe aceasta regele se apucă să o cucerească. Vânătorii se îngrijesc de apărare, închid porțile cetățuiei, se rânduiesc câte doi la fiecare parte a cetățuiei, în timp ce mai marele lor le pune bărbătește la îndemână praf și plumbi. Regele mai întâi se mânie, apoi pune la bătaie balimezurile și bombardele, dar cum așa era făcută cetățuia să nu pătească nici o stricăciune, îl întârzie pe rege patru zile la împresurare; el pierde 50 de oșteni, împreună cu comandantul artileriei; în cele din urmă, trimițând un mijlocitor, le poruncește să iasă, scăpându-și sufletele și armele, și să predea cetățuia. Ei rămăseseră doar șase, trei fiind uciși; răspundeau că nu pot să predea cetatea fără porunca voievodului. Regele prin niște dieci moldoveni, plăsmuiește o scrisoare a lui vodă și, ca și cum solul ar fi fost din porunca lui domnului, li se dă poruncă să predea regelui cetățuia. Vânătorii, oameni neprefăcuți, socotind că omul care venea a fost trimis de domn și că scrisoarea este cu adevărat a lui vodă predau cetățuia¹.

În continuare, se arată mânia regelui la vederea celor (doar) șase supraviețuitori și intervenția salvatoare a hatmanului Iablonovski, ce a determinat eliberarea vânătorilor². Același episod a fost redat de Cantemir și în *Istoria Imperiului Otoman*, dar evenimentele au fost plasate în 1686:

Regele Poloniei, după ce a scăpat de tătari (căci turcii încă nu veniseră peste Prut), pentru ca să nu se pară că el a consumat banii de la Papă și nu a făcut nimic, la întoarcerea către casă a ocupat cetatea Neamț (Nemez), dar nu fără dificultate, deși era golită de locuitori; căci din întâmplare rămăseră acolo 19 vânători moldoveni; aceștia închid porțile, trag podurile și refuză regelui intrarea. Acesta, neștiind ce garnizoană puțină este în cetate, o bombardează patru zile incontinuu. Vânătorii noștri se apără cu bravură șiucid 50 de poloni împreună cu comandantul artileriei. În fine, în a cincea zi, văzând că zece camarazi ai lor au căzut morți, capitulează și predau cetatea sub condiția ca garnizoana să se poată depărta unde-i va place. Regele le acordă condițiunea; dar când a văzut că nu mai mult de șase vânători ies din cetate, aducând în spate pe alți trei camarazi ai lor răniți, cuprins de admirație, furie și rușine, dă ordin a-i spânzura imediat; Iablonovski însă se inter pune și-i aduse aminte că le-a promis a-i lăsa liberi; așa i-a lăsat să meargă unde le place. După aceea pune 200 de călăreți aleși în cetate, și cu restul armatei

1 Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir, zis cel Bătrân, domnul Moldovei*, în *Opere complete*, VI, I, ed. crt., trad. și anexe Dan Slușanschi și Ilieș Câmpeanu, București, 1996, p. 165.

2 *Ibidem*, p. 165-166.

merge la Suceava, vechea reședință a principilor Moldovei; și fiindcă nu erau nici locuitori, nici soldați în ea, să-i facă rezistență, i-a fost ușor să o ocupe și să pună garnizoană din trupele sale³.

După cum se poate observa, aici Cantemir a urcat numărul apărătorilor la 19 vânători.

O relatare mai puțin precisă aflăm din jurnalul francez *La Gazette*, la rândul ei preluată dintr-un buletin militar polonez:

De Varsovie, le 2 novembre 1691...Les lettres de l'armée polonoise du 8 de ce mois portent que le Roy a pris la ville de Nimiecz, sur la frontiere de Transylvanie ou le hospodar de Moldavie avoit mis une petite garnison qui s'est rendue à discrétion⁴.

Episodul a putut fi reconstituit cu o mai mare precizie după ce Ilie Corfus a pus în circuitul istoriografic jurnalul de campanie al unui participant la evenimente, respectiv, Cazimir Sarnecki⁵. Asediul, care a durat câteva ore, este descris sub data de 14 octombrie 1691:

Am stat în același loc o milă departare de Neamț, căci până la el trebuia să înconjori, trecând printr-o pădure de fag. Între timp, domnul voievod de Kiev, pregătindu-și un drum prin tăierea copacilor sub cetate, s-a apropiat de ea pentru operații și a început s-o atace cu mortiere și tunurile mici, căci cele mari n-au putut să le aducă atât de repede prin munți. La jumătatea după-amiezii o grenată de a lor a căzut în cetate, a smuls mâna unui bulucbașă, locotenent, și a ucis câțiva oameni; îndată s-au predat și au dat drumul la alor noștri la cetățuia și la porțița cetății, au lăsat să intre din afară garda noastră pentru a hotărî măriia sa regele, la a cărui discreție s-au predat. Au ucis câțiva oameni de-ai noștri cu arcebuzele cu cârlig și cu puștile lor de mână ieniceresti⁶.

În privința garnizoanei, Sarnecki a mai notat:

Au fost acolo șase căpitani comandanți sau bulucbași, unul dintre ei frumos, cu barbă; un număr de 12 arcebuze cu cârlig și 90 de puști ieniceresti de mână...Comandanții din această cetate au salutat pe măriia sa regele, care ședea în cort. Măriia sa le-a declarat iertare și libertate, ca să meargă unde li-i voia, ca să știe că un domn creștin nu vrea sânge creștinesc. Și așa toți oamenii s-au dus la domn. Ceilalți oameni erau din Cotnari și din Târgul Nou și din acest orașel Neamț, precum și din locurile sale mai apropiate⁷.

Ilie Corfus și, după el Constantin Rezachevici, au văzut aici sfârșitul unei legende lansate de Dimitrie Cantemir, după care cetatea ar fi rezistat patru zile cu un număr infim de apărători (nouă vânători)⁸. Referitor la garnizoană, Ilie Corfus concluziona că cetatea „a fost apărată de un număr corespunzător de oameni, de vreme ce erau echipați cu 12 arcebuze și cu 90 de puști de mână și din moment ce erau comandați de șase ofițeri⁹”. La fel, Constantin Rezachevici a conchis că garnizoana era formată din 100 de pușcași¹⁰.

3 Idem, *Istoria imperiului otoman*, trad. I. Hodosiu, București, 1876, p. 544.

4 V. Mihordea, *Les Principautés Roumaines dans la presse française au XVIIe siècle (1680-1699)*. Extrait de „*La Gazette*”, în *Mélanges de l'École Roumaine en France*, 1932, p. 127-128.

5 Ilie Corfus, *Asediul Cetății Neamțului din 1691. Sfârșitul unei legende*, în *AIIAI*, XIX, 1982, p. 549-552.

6 *Ibidem*, p. 551.

7 *Ibidem*, p. 551-552.

8 Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 165.

9 Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 552.

10 Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în evul mediu*, București, 1998, p. 209.

Să observăm, pentru început, că istoricii citați au combătut un izvor tendențios, pe Cantemir, cu un altul, având același defect, Sarnecki făcând parte din tabăra polonă. De asemenea, s-a echivalat numărul armelor cu acela al apărătorilor, deși lucru curios, până și Sarnecki evită acest lucru, oferind doar numărul căpeteniilor. În sfârșit, cei șase comandanți ai lui Sarnecki coincid curios, ca număr, cu cei șase supraviețuitori dintre vânătorii de la Cantemir. Referitor la „ceialți oameni“ din localități învecinate, pomeniți de Sarnecki, un studiu recent referitor la un episod petrecut la 1674, tot în legătură cu Cetatea Neamțului, a demonstrat că, pe timp de pace, cetatea a jucat rol de depozit de mărfuri¹¹. La apropierea nemților aflați în serviciul polonilor, mai marii cetății „*au pus de au strigat crainicul în târg în Neamț trei zile, ca să meargă tot omul cine ce are pus în cetate Neamțului să-și scoată, dând știre că vin nemții să prinză cetatea*“, prilejuind autorului studiului, Sorin Iftimi, constatarea că „*dacă cetatea era considerată un depozit sigur în vreme de pace, ea nu mai prezenta aceeași garanție pe timp de război*“¹². Cu atât mai mult nu va mai fi prezentat garanții de securitate pentru oameni. Dacă asociem tuturor acestor lucruri și observația integral adevărată a lui Cantemir, după care „*domnilor nu le este îngăduit să întărească asemenea cetăți cu oaste și strajă*“¹³, nu este exclus ca „legenda“ să fie, până la urmă, cât se poate de adevărată.

Ceea ce a uimit în relatarea principelui moldovean a fost așadar numărul infim de apărători ai cetății. Se poate demonstra însă că cei nouă vânători reprezintă un număr rezonabil pentru o garnizoană este drept în timp de pace, pentru sfârșitul secolului al XVII-lea. Anterior, împrejurările debarcării lui Despot stârniseră un mare interes printre contemporani. Aflăm de la Sommer că, imediat după revolta împotriva domnului, în vara anului 1563, primul lucru pe care l-au încercat moldovenii conduși de Tomșa a fost ocuparea cetăților „*în care erau străji*“. Cărturarul a relatat masacrarea garnizoanei de la Cetatea Neamțului, formată din 10 germani; dacă îi mai adăugăm pe cei câțiva care îl vor fi însoțit pe Ioachim Prudentius, comandantul lor, ce lipsise în acel moment, putem avea o idee despre numărul de oșteni afectat în timp de pace străjuirii cetății¹⁴. Cam același număr, oscilând între 10-30 de apărători îl aveau garnizoanele cetăților transilvane în secolele XVI-XVII¹⁵. Astfel, cetatea Aradului, ocupată la 1550 de către turci, avea la 1590, o garnizoană de 32 de oameni¹⁶; cetatea Șoimuș avea la începutul secolului al XVI-lea 12 apărători în timp de pace¹⁷; Lipova - 20 plus doi bucătari și doi zidari¹⁸; castelul Bran, de asemenea, la începutul secolului al XVI-lea - doi castelani, doi vicecastelani, doi străjeri, o bucătăreasă și un pivnicer¹⁹; este drept, fortificația

11 Sorin Iftimi, *Un episod necunoscut din istoria Cetății Neamțului (1674-1681)*, în *Omagiu istoricului Valeriu Florin Dobrinescu*, Focșani, 2003, p. 30-40.

12 *Ibidem*, p. 40.

13 Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 165.

14 Johannes Sommer Pirnensis, *Viața lui Iacob Despot, domnitorul moldovenilor*, în *Viața lui Despot vodă*, ed. Traian Diaconescu, Iași, 1998, p. 69.

15 Uneori și mai puțini, cf. Gheorghe Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986, p. 63.

16 Adrian Andrei Rusu, George Pascu-Hurezan, *Cetăți medievale din județul Arad*, Arad, 1999, p. 35.

17 *Ibidem*, p. 77; 14 la Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 63.

18 Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 63.

19 *Ibidem*.

Ciala, astăzi cartier al Aradului, adăpostea în timp de pace 100 de soldați²⁰, iar Oradea sau Făgărașul puteau adăposti, spre sfârșitul secolului până la 500 de apărători²¹. Însă, referitor la cazul discutat aici, acela al cetății Neamțului, el este unul special: țara se afla, într-adevăr, în plin război, dar decizia lui Sobieski de a ataca cetatea a fost una surprinzătoare, el aflându-se în plină retragere. Chiar și Cantemir notează că vânătorii se aflau acolo „din întâmplare“.

În concluzie, neobișnuit ar fi fost nu atât ca cetatea să fi fost apărată de cei nouă (sau 19) vânători ai lui Cantemir, ci de cei 100 de pușcari ai istoriografiei recente.

LE SIEGE DE CITADELLE DE NEAMȚ (1691). OSERVATIONS

Résumé

L'article reprend, de manière très succincte, les circonstances du siège de la Forteresse de Neamt de 1691, par les troupes polonaises à la commande desquelles se trouvait le Roi Jan Sobieski. On a utilisé peu de sources directes, dues principalement à Dimitrie Cantemir, fils du prince régnant de l'époque, Constantin Cantemir (1685-1693). La discussion est concentrée moins sur le siège en tant que tel que sur l'effectif de la Forteresse, plus exactement sur le personnel de celle-ci. L'argumentation, s'appuyant aussi bien sur des sources, que sur certaines analogies, surtout du milieu transylvanien, a configuré l'image d'un effectif relativement réduit de soldats.

20 Adrian Andrei Rusu, George Pascu-Hurezan, *op. cit.*, p. 43.

21 Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 63.